UNDER THE SIGN OF REALISM. A POSSIBLE DIALOGUE BETWEEN TWO WRITERS: GEORGE BĂLĂIŢĂ AND JAMES JOYCE

Elena Băiceanu (PÂRLOG)
"Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: George Bălăiţă's approximation of joycean model was realized as a result of the need to build a complex universe, truthful in his fictionality. The novelist is not a follower of Irish writer, but only a reader who understand the technique, then it enriches its text, whereas the purposes of the two fictions are completely different: one aims at presenting reality, the other is seeking how far can joke.

Keywords: realism, model, technique, George Bălăiţă, James Joyce

1. *Lumea în două zile*, un roman realist

Rareori o consideraţie critică ajunge să influenţeze atât de mult receptarea ulterioară a unei scrieri, aşa cum s-a întâmplat cu sintagma „cel mai joycean roman al nostru". Aceasta se lipeşte de romanul lui George Bălăiţă în anii '80, mai întâi ca urmare a apariţiei lucrării lui Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, apoi sub influenţa certă a postfeţei celei de-a treia ediţii a *Lumii în două zile*, apărută în 1985, text care aparţine lui Zoe Dumitrescu-Buşulenga şi poartă titlul *Un portret*. Nepomenită sau abia sugerată în primele cronici[1], apropierea acestuia de maniera de a scrie a lui James Joyce ajunge la statutul de etichetă după 1995. În anul 2002, realismul de tip joycean este considerat definitoriu pentru opera lui George Bălăiţă şi în mediul universitar: „*Lumea în două zile* – considerat a fi cel mai joycean roman al nostru – este o scriere despre unitatea în diversitate a beneficului şi maleficului, a domesticului şi fantasticului privite din perspectiva favorizantă unde forţele contrare stau aparent şi incert într-un temporar echilibru al existenţei"[2].

Ori de câte ori se referă la felul în care s-a născut romanul prin care s-a impus în peisajul prozei româneşti, George Bălăiţă nu pomeneşte de influenţa directă a lui James Joyce[3], deşi recunoaşte structura lui esenţialmente realistă. Mai mult de atât, declară că nu l-a

[1] În prima cronică a romanului, apărută în 1975, în numărul 35 al revistei „România literară", criticul Nicolae Manolescu realiza apropierea proaspăt apărutei creaţii a lui George Bălăiţă de realismul clasic rus sau de modelul Noului Roman francez, în vogă în epocă: „Foarte realist în totul, în detalii mai ales, romanul are un supratext livresc: nu o simbolizare grosolană a unor evenimente, ci o identificare abia sesizabilă dintre personaje şi modelele lor, pe care o descoperim de obicei cu întârziere şi surpriză. În acest supratext apar: o povestire chineză cu o oglindă, Cicikov, hainele împăratului din Andersen, o fabulă cu câini, diabolul din *Fraţii Karamazov*, *Muntele vrăjit*, Strindberg şi altele. (...) A nu mai porni de la schema psihologică, încercând s-o umpli, ci de la masa amorfă, pulverizată şi contradictorie, încercând s-o unifici, înseamnă în fond a deznoţionaliza romanul, a-i reda autenticitatea, concretul, imprevizibilul. În acestă imanenţă a scriiturii constă modernitatea, pe care Robbe-Grillet a teoretizat-o şi a exagerat-o uneori până la secătuire", George Bălăiţă, „Lumea în două zile", în „România literară", nr 35, din 1975, *apud* Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică – Lista lui Manolescu* – vol. 2, *Proza. Teatrul*, Braşov, Editura Aula, 2001, p. 210.
Sugestia apropierii de felul de a scrie al lui James Joyce este realizată pentru prima dată în octombrie 1975, când G. Taşcu realizează următorul comentariu: „Insul în somn (incoerent), în mers, la masă, la serviciu îl preocupă pe anchetator cu osebire. Bănuim aici reminiscenţe din lectura sau audierea lui Joyce, cum, presupunem, însăşi reducţia temporară la un spaţiu echivalent celui scris nu este străină de Ulysses", G. Taşcu, *Echilibrul contrariilor*, în „Ateneu", nr. 123/ octombrie 1975, p. 13.

[2] Vasile Spiridon, *Perna cu ace. Naveta cuvântului*, în „Ateneu", nr. 9 (396)/ septembrie 2002, p. 16.

[3] *„Dar unde se ascundea Antipa? În adolescenţă, multă vreme am purtat zilnic între cărţile de şcoală romanul lui Lermontov, «Un erou al timpului nostru». Voiam să fiu Peciorin! […] Mai târziu, când ştiam cam despre ce este vorba şi reuşeam, în sfârşit, să citesc selectiv, am făcut rost (pe vremea aceea, o adevărată aventură) de*

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

citit pe Joyce înainte de apariţia romanului *Lumea în două zile*. Din punctul nostru de vedere, acest tip de poziţionare arată dorinţa de a nu se crede că romanul său a apărut în urma unui soi de manierism, de lettrism, deşi acesta reprezenta o modă în acel moment. Distanţarea de James Joyce poate fi considerată o poză care să certifice ideea de autenticitate a operei[4], însă conţine şi un sâmbure de adevăr.

Epoca în care George Bălăiţă şi ceilalţi reprezentanţi ai generaţiei ’60 se formează, stă sub semnul amprentei pe care şcoala şi mijloacele de informare o pun asupra tinerilor, aceea a „marii şi frumoasei” literaturi ruse, apropiată de nevoile oamenilor simpli, oglindindu-le viaţa şi dorinţele şi dăruindu-le modele de comportament. Faptul că a fost nevoit să citească până la sastisie din clasicii ruşi este exprimat de prozator în interviurile oferite, în stilul caracteristic, ironic. La întrebarea lui Ştefan Agopian despre existenţa şi importanţa bibliotecii în perioada şcolarităţii sale, Bălăiţă răspunde: *„Ba da!* (exista o bibliotecă publică – n.n., E.P.) *Gemea de cea mai nouă literatură sovietică şi traduceri de ultimă oră din ţările, ca şi noi, negociate creştineşte la Ialta. Aici era şi o parte bună: aveam parte de traduceri relativ integrale din Gogol, Tolstoi, Dostoievski, Cehov. Alfa şi Omega prozei de după ei, din mai toate culturile”*[5]. Conform spuselor autorului, lecturile sale, cărora li se dedica trup şi suflet şi pe care le realiza fără vreun fel de program, în conformitate cu felul de a fi al tuturor în epocă, erau completate de bunăvoinţa anticarilor, care reuşeau să găsească orice şi pe bani puţini[6]. Cea care, în primii ani ai adolescenţei, reuşeşte să-i impună anumite nume de autori şi titluri de cărţi prin exemplul personal este, conform declaraţiilor, bunica sa. De la ea pare să fi moştenit Bălăiţă patima pentru citit, care i-a devorat întreaga viaţă, căci evocarea pe care i-o face acesteia este în strânsă legătura cu lumea cărţii: *„Citea cărţi poliţiste şi vechile romane populare în fascicule. Dar cele mai de seamă cărţi scrise vreodată (apăsa pe* ***vreodată*** – subl. în text*) erau «Contele de Monte-Cristo» şi «Fraţii Karamazov». Se puteau negocia încă vreo câteva titluri, neapărat «Gösta Berling» (Selma Lagerlöf) şi romane de Blasco Ibáñez şi Sienkiewicz!”*[7]

Nicăieri despre întâlnirea cu opera lui Joyce, care ar transforma afirmaţia lui Zoe Dumitrescu-Buşulenga în expresia unei veritabile filiaţii. Observând cu atenţie şi imparţialitate mediul literar românesc de după 1944, trebuie să-i dăm crezare lui George Bălăiţă atunci când afirmă că nu a citit romanul *Ulise* înainte de a scrie *Lumea în două zile*. Felul în care este receptată opera scriitorului irlandez în România este grăitor din acest punct de vedere. Astfel, într-un articol apărut în 1949, Ion Vitner îl pomenea şi pe James Joyce, alături de alte nume sonore ale literaturii universale, drept un exponent al decadentismului[8], având aceeaşi soartă ca şi ceilalţi, adică scoaterea din circuitul valorilor şi trecerea la index.

---

primul volum (în ediţie poche) din «Omul fără însuşiri». Musil a fost pentru mine o bombă cu ceas. Un impact dur, neliniştitor, o atracţie cu care numai Stavroghin (în altă ordine, cu alte consecinţe) mă luase în posesie. De urmărit curba imposibilă între Peciorin şi Ulrich”, Sunt un produs al lumii inventate de mine, interviu consemnat de Ioana Revnic, în „România literară, nr. 24/ 2 iulie 2010, *apud* George Bălăiţă, *Opere III. Marocco (II)*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, pp. 461 – 462.

[4] James Joyce însuşi, atunci când critica i-a arătat asemănarea romanelor sale cu poemul lui T. S. Elliot, *The waste land*, a replicat că nu l-a citit niciodată, pentru ca apoi să-l studieze din curiozitatea pe care i-a stârnit-o acest act.

[5] *Copilul e vrăjitor şi filozof*, interviu consemnat de Ştefan Agopian, în revista „Ziua literară”, iunie 2002, *apud* George Bălăiţă, *Opere III*, ed. cit., pp. 391 – 392.

[6] Importanţa apropierii de literatură, mai ales de cea occidentală, este certificată de faptul că George Bălăiţă simte nevoia să scrie o povestire tocmai despre felul în care îl descoperă pe Nietzsche, copil fiind. Imaginea doamnei Panduru, anticăreasa, care nu împrumută o asemenea carte oricui este bine definită în proza *Domino IV*, în volumul George Bălăiţă, *Opere III*, ed. cit., pp. 66 – 81.

[7] *Copilul e vrăjitor şi filozof*, loc. cit., p. 393.

[8] Facem referire la articolul intitulat *Evoluţia prozei lui Petru Dumitriu*, apărut în revista „Contemporanul”, în două părţi, în nr. 159 şi 160 din 21, respectiv 28 octombrie 1949, în care autorul afirma: „În anul 1947, Petru Dumitriu venea cu o carte în care sub masca mitologică se ascundea şi putreziciunea lui Gide şi James Joyce şi

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

2. James Joyce, posibil dosar de presă

Soarta receptării operei lui James Joyce este pecetluită în 1953, când Mihai Novicov întăreşte afirmaţiile lui Ion Vitner făcute cu referire la romanul interbelic al lui Petru Dumitriu, *Euridice*. Considerat unul dintre teoreticienii realismului socialist în România, Mihai Novicov vorbeşte despre aceeaşi apropiere a romanului lui Petru Dumitriu de literatura decadentă a Occidentului[9]. Într-un act normal în epocă, de autocritică, deşi realizat câţiva ani mai târziu, însuşi cel incriminat explică de ce opera unor reprezentanţi ai literaturii occidentale, printre care şi James Joyce, nu poate fi considerată un model pentru tânăra generaţie comunistă, un motiv pentru care traducerea operei acestuia va întârzia să apară: „Două trăsături principale mi se par că pot fi distinse la un mare număr de scriitori sau foşti scriitori burghezi de azi, din primii ani ai celei de a doua jumătăţi de veac al douăzecilea.(...)/ Întâia este o trăsătură lăuntrică, e filozofia implicată în operă. Şi aceasta e concepţia despre univers ca fiind absurd, iraţional, eterogen demersurilor gândirii omeneşti, cu neputinţă de cunoscut în esenţa sa. În opera lui Franz Kafka acest univers absurd e descris întâia oară; Camus şi mulţi alţi scriitori burghezi de azi nu sunt decât discipoli ai lui Kafka”[10]. Iată, deci, ce îl pierde pe James Joyce: apropierea de Kafka şi de iraţionalişti alături de care, consideră Petru Dumitriu, Joyce este unul din părinţii modernismului[11]. De altfel, catalogările pe care le realizează acesta lasă urme adânci în prozatorii acestei perioade. Ele ies la iveală odată cu liberalizarea cuvântului de după 1989: „Joyce, cu al său *Ulysses* întâlneşte nu numai indiferenţa ci şi ura (tânărul, în acea vreme, şi talentatul, cultivatul romancier Petru Dumitriu îl atacă cu virulenţă), iar cărţile monumentale ale lui Thomas Mann întâmpină prejudecăţi şi respingeri de tipul: «literatură artificială», cărţi «făcute», «false probleme»”[12], îşi aduce aminte, printre alţii, Nicolae Breban. S-ar părea că cele mai mari păcate ale creatorului lui Ulise sunt reprezentate de utilizarea prozei absurdului, înţeleasă greşit de reprezentanţii realismului socialist şi neconformă cu ţelurile lor, întrucât, opinează acelaşi Petru Dumitriu, nu poate fi pus semn de egalitate între iraţional şi necunoscut, neînţeles, aşa cum fac descendenţii lui Kafka.

Pentru a afla care este cel de-al doilea păcat capital al scriiturii lui Joyce, care îi condamnă opera la anonimat în spaţiul literar românesc, citãm în continuare din lucrarea *Noi şi neo barbarii*: „A doua trăsătură comună a scriitorilor burghezi, şi care se leagă pretutindeni de concepţia «universului absurd» şi enigmatic, este (...) mitul. Îndeosebi în proza epică, apare acţiunea, care nu e o reflectare a realităţii prin conştiinţa artistului, ci o metaforă, o aluzie”[13]. Cu alte cuvinte, al doilea mare păcat al prozei lui Joyce, considerat un urmaş al lui Kafka, este încifrarea prin utilizarea limbajului metaforic specific mitului. Acesta nu are capacitatea de a face realitatea cărţii conformă cu realitatea obiectivă, ci o transformă astfel încât ea nu mai este pe înţelesul omului muncii. Cum nu are timp să descurce iţele încâlcite ale minţii scriitorului şi fiindcă nu înţelege mesajul cărţii, „omul nou” se plictiseşte, în felul acesta împiedicându-se dezideratul orânduirii comuniste, de a crea o literatură a maselor, în care acestea să se regăsească. Pentru a anticipa puţin, s-ar părea că toate aceste defecte se transformă în calităţi după 1965, anul unui adevărat dezgheţ ideologic despre care Bălăiţă

---

visarea stearpă a suprarealismului”, Ion Vitner, *Evoluţia prozei lui Petru Dumitriu*, *apud* Ana Selejan, *Literatura în totalitarism. 1949 – 1951*. vol. I, *Întemeietori şi capodopere* (Ediţia a II-a adăugită cu trei texte teoretice ale autoarei), Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2007, p. 136.

[9] Facem referire la lucrarea *Pentru literatura vieţii noi. Studii literare*, apărută la Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1953, în care criticul reia o serie de articole apărute în presă în perioada 1949 – 1951 şi în care îndreptăţeşte afirmaţiile lui Ion Vitner legate de proza de debut a lui Petru Dumitriu.

[10] Petru Dumitriu, *Noi şi neo barbarii*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958, pp. 7 – 8.

[11] Ideea apare în lucrarea citată anterior, în capitolul intitulat *Modernism?*, pp. 55 – 64.

[12] Nicolae Breban, *Spiritul românesc în faţa unei dictaturi*, Bucureşti, Editura Allfa, 2000, p. 66.

[13] Petru Dumitriu, *Op. cit.*, ed. cit., p. 11.

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

opinează într-un interviu că ar fi fost regretat de către Ceauşescu deoarece el nu a mai putut lua înapoi libertatea oferită scriitorilor: *„Ca şi atunci când a slăbit laţul, imediat după preluarea puterii, cei câţiva ani buni, între 1965 şi 1971, dar ce s-a câştigat atunci, în ciuda opresiunii crescânde de după 1972, s-a păstrat, oricât de adânc, şi a însemnat mult în lunga, tăcuta luptă secretă a anticorpilor. Cred că i-a părut rău şi măcar vreo trei găuri la curea le-a făcut şi din cauza asta"*[14].

Pentru a reveni însă, aceste defecte expuse anterior prin preluarea cuvintelor lui Petru Dumitriu sunt motivul pentru care, până în 1965, opera lui James Joyce este trecută la index şi inaccesibilă cititorului obişnuit. Cu adevărat, George Bălăiţă nu a putut avea acces la romanul *Ulise*, a cărui primă traducere o oferă Mircea Ivănescu, în 1984, la Editura Univers. Însă, acest lucru nu înseamnă că era imposibil ca prozatorul român să fi luat contact cu opera irlandezului. O dovadă în acest sens o constituie faptul că fragmente importante din roman sunt traduse şi publicate în foileton de revista „Secolul XX", între 1965 – 1982, traduceri realizate de nume precum Gellu Naum, Andrei Ion Deleanu sau Mircea Ivănescu. Chiar şi Nicolae Manolescu mărturiseşte contactul cu acea colecţie de nuvele cu titlul *Oameni din Dublin*, din care, în lucrarea *Cititul şi scrisul*, reţine imaginea copilului care îşi ascunde manualele printre buruieni. Argumentul hotărâtor pentru existenţa contactului dintre cei doi prozatori înaintea publicării romanului *Lumea în două zile* este furnizat de revista băcăuană „Ateneu", la care George Bălăiţă era redactor. În numărul 3(68) din martie 1970, acesta recenzează o nuvelă de Joyce, *Cei morţi*. Intitulată chiar astfel, *O nuvelă de Joyce: „Cei morţi"*, şi publicată în pagina 3, continuată în p. 13, prezentarea reţine tocmai modalitatea inedită de a transpune în text faptul obişnuit, transformarea banalului cotidian în material epic, dar şi imaginea omului dus pe gânduri, reflexiv, adică exact acele elemente care se opun utopiei lansate de literatura „obsedantului deceniu", care transformă epica într-un haos de notaţii ordonat de conştiinţa creatoare a autorului şi care răspund nevoii de a construi o lume ficţională veridică, de proporţii biblice.

Faptul că romanul peregrinărilor lui Leopold Bloom i-a pus la dispoziţie modalitatea demiurgică de realizare a unei construcţii romaneşti viabile şi complexe este exprimat indirect în interviuri: *„Când Dumnezeu a făcut (atât de târziu!) America, el a folosit metoda lui James Joyce. I-a ieşit un roman extraordinar, al cărui subiect nu poate fi povestit. O carte inimitabilă, cu un milion de imitatori, greu de judecat în valoare absolută, dar care îşi înghite cititorul precum chitul pe Iona"*[15]. Felul în care Bălăiţă vorbeşte despre metoda scriitorului irlandez arată o mentalitate de cititor înfocat. Cartea inimitabilă, cu subiect ce nu poate fi povestit, şi asemănarea cu burta chitului lui Iona sunt tocmai argumentele pe care critica literară le dezvăluie atunci când sunt comparate cele două construcţii romaneşti.

3. Traducerea şi completarea modelului

Cu toate că textul integral al romanului *Ulise* nu-i este cunoscut romancierului român, în momentul conceperii *Lumii în două zile*, Joyce a jucat rolul de model pentru felul de a scrie al lui George Bălăiţă, în timp ce elementele care îl apropie de realismul magic[16]

---

[14] *Între omul care vorbeşte şi omul care scrie e un gol de netrecut*, interviu realizat de C. Stănescu şi publicat în revista „Adevărul literar şi artistic", august 1993, *apud* George Bălăiţă, *Opere III*, ed. cit., p. 351.

[15] *Pentru nechemaţi, Dumnezeu e întotdeauna în altă parte*, interviu consemnat de Vasile-Petre Fati în „Azi"/ 18 aprilie 1994, *apud* George Bălăiţă, *Opere III*, ed. cit., p. 367.

[16] Într-un articol din revista „Steaua", apărut în 1998, Corin Braga apropie stilul lui Bălăiţă de cel al realismului magic: „nu realismul cenuşiu şi esopic specific cărţilor lui Buzura, Preda sau Ivasiuc caracterizează scriitura lui George Bălăiţă. Împreună cu alte câteva (puţine) romane, cum ar fi *Galeria cu viţă sălbatică* a lui Constantin Ţoiu, *Lumea în două zile* transcede neorealismul spre un realism magic. (...) Întâmplările sunt încărcate de un halou magic, au o strălucire interioară, care conferă scriiturii un suav aer feeric. Contribuie la aceasta stilul elaborat, încărcat, ce a asimilat facilităţi tehnice ale rememorării proustiene, ale fluxului joycean şi ale descriptivismului noului roman", în „Steaua", 49, nr. 4 – 5/ aprilie – mai 1998, p. 28.

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

reprezintă, mai degrabă, „un dialog specific *de la text la text* (subl. în text)”[17] apărut ca urmare a asemănărilor spaţiului cultural şi, poate, mai ales, politic în care se dezvoltă cele două literaturi.

Felul în care este construită expresia prin care critica a definit romanul lui Bălăiţă, apelând la un superlativ relativ, sugerează încadrarea operei acestuia într-un tipar al epocii şi, implicit, nevoia de adevăr, de exprimare netrucată a unei interiorităţi complexe resimţită de congenerii acestuia. Ascultând vocea autorului însuşi şi cercetând felul în care scrie, trebuie să afirmăm că tehnica supremă a aproprierii unui model este, din punctul de vedere al prozatorului, traducerea, adică înţelegerea şi scrisul, două componente esenţiale ale ficţiunii sale, acţiune care arată faptul că el nu se consideră (şi nici nu este) un epigon al lui Joyce, ci un scriitor original, care îşi îmbunătăţeşte relaţia cu propria operă prin modelarea sub influenţa lecturii. De aceea considerăm că modul în care moare Antipa nu e de natură să ne arate preluarea modelului realismului magic. El confirmă, de fapt, apartenenţa scrierii la spaţiul cultural românesc, influenţa destul de recent re-descoperitului (la momentul apariţiei romanului *Lumea în două zile*) Vasile Voiculescu şi transformarea modernă pe care o suferă modelul biblic sub influenţa relativismului nietzsche-an şi a limbajului de tip demotic, descriptiv, ştiinţific, caracteristic secolului al XX-lea, aşa cum arată un studiu aparţinând lui Northrop Frye[18], idei susţinute şi prin descrierea pe care Adrian Marino o face literaturii acestui secol în lucrarea *Biografia ideii de literatură*.

Spre deosebire de alţi autori, Bălăiţă este destul de sincer în ceea ce priveşte modelele care l-au influenţat în conceperea textelor sale. Sinceritatea aceasta este insinuată mai ales în conversaţiile referitoare la actul traducerii. Cum a doua jumătate a secolului al XX-lea stă, aşa cum regăsim atât în lucrările lui Nicolae Manolescu, *Lecturi infidele* sau *Cititul şi scrisul*, dar şi la Adrian Marino, *Biografia ideii de literatură*, sub semnul literaturii ca lectură, romancierul pe care îl avem în vedere acordă o atenţie deosebită actului traducerii, văzut ca o modalitate de întâlnire a autorului cu cititorul său pe terenul originar al limbii care a făcut posibilă apariţia cărţii[19]. Aceasta considerăm că este cheia prin care trebuie interpretată o declaraţie de felul acesta: *„fiindcă realul ne acordă şansa realităţii, putem citi în româneşte pe Tolstoi, Balzac, Dostoievski, Goethe, Shakespeare, Cervantes, Faulkner.* [...] *M-au impresionat în tinereţe aşa de mult «Nasul» şi «Mantaua» (Gogol), încât le-am tradus pentru mărunta nebunie a lucrătorului de noapte ce sunt, dibuind pe ruseşte ca orbul drumul Brăilei (imbecil leneş, puteam fără efort profita de introducerea limbii ruse cu anasâna în şcoală, pe vremea mea, şapte ani la rând, o puteam şi mai uşor învăţa cântând, anticorpii însă mă lucrau, mă lucrau, dar ceva tot a rămas, aşa că...). Fără să le arăt nimănui, ca nişte predici în pustiu”*[20]. Se observă destul de uşor că modelul Joyce este prezent prin intermediul filierei prin care a şi pătruns în aria noastră culturală, textele lui Faulkner, în timp ce realismul magic este absent.

Preluarea tehnicii de compoziţie şi a orgoliului creator care au stat la baza apariţiei romanului *Ulise* şi conştientizarea realizării unei opere originale sunt cuprinse într-o serie de proze scurte, având caracter jurnalistic, din volumul *Nopţile unui provincial*. Acestea dau la iveală faptul că Bălăiţă nu şi-a propus să creeze doar o literatură în care banalitatea cotidianului să devină materie epică, ci că are ambiţia unei construcţii mai complexe: *„Fără*

[17] Nicolae Manolescu, *Op. cit.*, ed. cit., p. 13.
[18] Ideea este explicată în lucrarea lui Northrope Frye, *Marele cod. Biblia şi literatura*, traducere de Aurel Sasu şi Ioana Stanciu, Bucureşti, Editura Atlas, 1999, în capitolul „Limbaj I”, pp. 31 – 60.
[19] Nu este în intenţia noastră să reluăm în acest loc toate teoriile lingvistice care circulă în epocă, mai ales sub influenţa structuralismului şi a formalismului, dar ele se fac simţite în felul în care autorii, majoritatea cu studii filologice, percep noţiunea de text, de scriere.
[20] *Povestea prăbuşirii cetăţii comuniste*, interviu consemnat de C. Stănescu, în „Adevărul literar şi artistic”, august 1993, *apud* George Bălăiţă, *Opere III*, ed. cit., p. 330.

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

îndoială, lumea unui singur om viu într-o singură zi nu poate fi cuprinsă într-o carte, să zic de opt sute de pagini. Nici pe departe, încât «Ulysse» de Joyce este un fel de vag compendiu în ordinea acestei idei. Cât să cuprinzi? Din orgoliosul ***vreau*** *rămâne în cele din urmă:* ***atâta pot*** (subl. în text). *Dar golul imens dintre a voi şi a face justifică existenţa omului"*[21]. Astfel, prozatorul optează pentru completarea modelului cu elemente de hazard, care suscită atât atenţia personajelor, cât şi pe cea a cititorilor, creând astfel acele spaţii libere pe care lectorul are posibilitatea să le umple în funcţie de propria experienţă de viaţă.

Singurul care pare să înţeleagă încă de la început sensul în care trebuie să se dezvolte romanul, asemănător, din acest punct de vedere, lui Stephen Dedalus, este pălărierul August, despre care naratorul spune încă de la introducerea lui în text: *„Singur bătrânul August, pălărierul, fără să creadă sau să se îndoiască, spunea: îmi închipuisem că, în sfârşit, avem o iarnă adevărată şi când colo, apă de ploaie"*[22]. Cu alte cuvinte, materia epică a celor două zile ale lui Antipa nu este reprezentată de ceea ce el a trăit cu adevărat, ci de ceea ce autorul reuşeşte să lase impresia că acesta a trăit. Substanţa poveştii lui Antipa nu este dată de viaţa pur şi simplu, ci de senzaţia de viaţă, de falsa mărturie a unui ins prea puţin credibil, tehnică pe care romanul lui Joyce o dezvoltă în episodul în care Dedalus expune, la Biblioteca Naţională, acea teză fantezistă despre o posibilă înterpretare a lui *Hamlet*. Nici măcar el nu crede în aceasta, dar trebuie să aleagă între raţionalism, pe de o parte, şi idealism şi subiectivism, pe de alta.

Caracterul duplicitar, jocul textului care înşeală, care oferă doar aparenţa, este dus până la nivelul personajului. Calitatea de actor a lui August, de persoană capabilă să-şi schimbe feţele astfel încât să imite şi să înşele vigilenţa spectatorului/ cititor dovedeşte, o dată în plus, apartenenţa lui la lumea creatorilor labirintului, la lumea iluzorie pe care privirea ne-o descoperă şi poate face legătura cu miraculosul realismului magic în care nimic nu este ceea ce pare: *„Experienţa mea nu are nicio putere, viaţa mea îndelungată nu este altceva decât flacăra unei lumânări. Nu văd nimic. Cu toate că oamenii vin încă şi azi la mine şi încă mai sunt pentru ei cadiul. Mi-a plăcut puterea asta caraghioasă a mea! Am fost un actor bun, orice s-ar spune.* (...) *M-am născut uşor, o natură binevoitoare şi o ureche care ştie să asculte. Asta a fost luată de toţi drept înţelepciune. Aş fi putut să trec drept un nebun dar eu mi-am urmat firea"*[23].

4. În dialog cu Joyce

Sub forma transformării banalului în materie romanescă, raportarea la un model Joyce este întâlnită şi în prozele celorlalţi colegi de generaţie. În volumul *Leul albastru*, de D. R. Popescu, aflăm despre începuturile vieţii literare ale autorului însuşi, care, elev de gimnaziu, este ridiculizat de colegi din cauză că scrie despre incendiul unei case, lucru pe care îl trăise în vacanţa de primăvară. Relatarea unui fapt autentic este catalogat drept „nerealist", lucru care îl încurcă pe elevul numit, pentru ca suprapunerea identitară să se facă fără urmă de îndoială, Popescu D. Exemplele ar putea continua cu datele existenţei lui Grobei în romanul *Bunavestire*, de Nicolae Breban, mai ales primul capitol, care prezintă imaginea staţiunii şi a obiceiurilor protagonistului. Toată această umanitate care îşi trăieşte normal viaţa opune antiutopia omului perfectibil utopiei realist-socialiste a omului perfect, lipstit complet de conflicte, pozând în erou[24].

---

[21] George Bălăiţă, *Nopţile unui provincial*, Iaşi, Editura Junimea, 1983, p. 13.
[22] George Bălăiţă, *Lumea în două zile*, ed. cit., p. 7.
[23] *Ibidem*, p. 37.
[24] Pentru detalierea acestui aspect, care depăşeşte graniţele subiectului pe care ni l-am propus, facem trimitere la lucrarea lui Ioan Holban, *Profiluri epice contemporane*, în care paginile referitoare la aşa-numita „Generaţie «Preda»" (pp. 27 – 204) oferă, din punctul nostru de vedere, o radiografie exactă a felului de a scrie în epocă. Autorul acestui studiu dezvoltă şi completează ideile expuse de Eugen Simion în lucrarea *Scriitori români de azi*, accentuând asupra elementelor de unitate care se manifestă în prozele scriitorilor din această generaţie literară.

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

Adevărata modernitate a lui Bălăiţă, care îl impune în peisajul literar al epocii sale şi care constituie elementul de originalitate al prozei pe care o scrie, este înţelegerea şi acceptarea statutului de povestitor. În egală măsură extindere a vocii gogoliene a naratorului şi creator joycean de lumi microscopice extinse la nivelul unei epopei, Bălăiţă manifestă grijă pentru felul în care este redactat textul. Fire extrem de inteligentă, el îşi propune şi reuşeşte să stârnească interesul cititorilor printr-o pronunţată problematizare a acestuia. Într-unul din interviurile sale, afirmă, întrebat fiind în ce relaţie este cu cititorii săi: *„Rece, dar şi emotivă. Rece fiindcă nu-mi place să linguşesc în niciun fel cititorul, mai degrabă îl pun în dificultate. Şi sunt emoţionat de fiecare dată când aflu, când ştiu că sunt citit. Dintotdeauna sunt mişcat şi nedumerit când am ştiut că poveştile mele pot fi citite şi că eu, chiar eu sunt acela care le-a scris"*[25]. Chiar dacă cea de-a doua parte a răspunsului creionează imaginea unui creator modest, bucuros pentru fiecare act de re-creare prin lectură a textului său, nu se poate şterge orgoliul care se degajă din prima parte a răspunsului, trăsătură de caracter care atestă un spirit apropiat de cel al lui Joyce prin inteligenţă şi atitudinea faţă de realitate. Dacă adăugăm la aceasta şi mărturisirea făcută de Bălăiţă, conform căreia: *„Pentru mine, literatura e un mod de a fi. Realitatea e un punct de plecare, dar atât, pentru ficţiunile mele. Eu cred în forţa suavă a imaginaţiei. Fără creativitate, fără harul de a gândi «pe cont propriu» lumi imaginare, care includ, dar depăşesc enorm cotidianul, te duci numai la vale, nu urci nicăieri"*[26], susţinută de afirmaţia lui Nicolae Manolescu, „Sterne, Gogol şi Joyce se află la originea procedeelor din proza lui George Bălăiţă"[27], obţinem portretul complet al unui autor care se crede, în aceeaşi măsură, stăpânul şi produsul propriei lumi imaginare. Joycean ca structură, acestuia îi place să observe realitatea şi să o absoarbă, în elementele ei definitorii, în ceea ce scrie. Marquezian ca modalitate de compoziţie, el desface lumea recognoscibilă în bucăţi, pe care le ascunde într-un univers aparent absurd, oglindă deformată a lumii textului.

5. Concluzii

Pentru a concluziona, considerăm că apropierea de modelul joycean s-a realizat ca urmare a nevoii de a construi un univers complex, veridic în ficţionalitatea lui. Bălăiţă nu se plasează, însă, în rolul de imitator al scriitorului irlandez, ci doar de cititor care înţelege tehnica, apoi îşi îmbogăţeşte textul cu ea, întrucât scopurile celor două ficţiuni sunt complet diferite: una urmăreşte prezentarea realităţii, cealaltă, obţinerea sentimentului veridicităţii, una redă cotidianul, cealaltă îl re-creează prin intermediul ficţiunii, una redă adevărul individului, cealaltă caută limita până la care se poate glumi.

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul ***"SOCERT. Societatea cunoaşterii, dinamism prin cercetare",*** număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investeşte în Oameni!**

BIBLIOGRAFIE:

- ALBERES, R. M., *Istoria romanului modern*, Bucureşti, Editura pentru Literatură Universală, 1968;

[25] *Între omul care vorbeşte şi omul care scrie este un gol de netrecut*, interviu consemnat de C. Stănescu, în „Adevărul literar şi artistic", august 1993, *apud* George Bălăiţă, *Opere III*, ed. cit., p. 346.
[26] *Fără harul de a gândi pe cont propriu lumi imaginare, care includ, dar depăşesc cotidianul, te duci numai la vale, nu urci nicăieri*, interviu consemnat de Ion Simuţ, în „Familia", mai 1999, *apud* George Bălăiţă, *Opere III*, ed. cit., p. 378.
[27] Nicolae Manolescu, *Op. cit.*, ed. cit., p. 1153.

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

- BALOTĂ, Nicolae, *Romanul românesc în secolul XX*, Bucureşti, Editura Viitorul Românesc, 1997;
- BĂLĂIŢĂ, George, *Opere III, Marocco (II)*, Iaşi, Editura Polirom, 2011;
- BRAGA, Corin, *George Bălăiţă şi realismul magic. Recitiri*, în „Steaua", 49, nr. 4 – 5/ aprilie – mai 1998;
- BREBAN, Nicolae, *Spiritul românesc în faţa unei dictaturi*, Bucureşti, Editura Allfa, 2000;
- CORDOŞ, Sanda, *În lumea nouă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003;
- CORDOŞ, Sanda, *Lumi din cuvinte: reprezentări şi identităţi în literatura română postbelică*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2012;
- CORNEA, Paul, *Introducere în studiul lecturii*, Iaşi, Editura Polirom, 1998;
- DUMITRIU, Petru, *Noi şi neo barbarii*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958;
- FRYE, Northrope, *Marele cod. Biblia şi literatura*, traducere de Aurel Sasu şi Ioana Stanciu, Bucureşti, Editura Atlas, 1999;
- HOLBAN, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1987;
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2008;
- MARINO, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol. 3, *Secolul 20*, partea I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994;
- MILOSZ, Czeslaw, *Gândirea captivă. Eseu despre logocraţiile populare*, traducere de Constantin Geambaşu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999;
- MORARU, N., *Elemente noi în poezia românească*, în „Viaţa Românească", anul I, nr. 1, iunie, 1948;
- NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2008;
- NIŢESCU, M., *Sub zodia proletcultismului. Eseu politologic. Dialectica puterii. O carte cu domiciliu forţat (1979 – 1995)*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995;
- NOVICOV, Mihai, *Pentru literatura vieţii noi. Studii literare*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1953;
- RICARDOU, Jean, *Noi probleme ale romanului*, traducere de Liana şi Valentin Atanasiu, Bucureşti, Editura Univers, 1988;
- SELEJAN, ANA, *Literatura în totalitarism . 1949 – 1951*. vol. I, *Întemeietori şi capodopere*, ediţia a II-a adăugită cu 3 texte teoretice ale autoarei, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2007;
- SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism 1957 – 1958*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1999;
- SIMION, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. III, IV, Bucureşti, Editura David, 1997;
- SPIRIDON, Vasile, *Perna cu ace. Naveta cuvântului*, în „Ateneu", nr. 9 (396)/ septembrie 2002;
- ŞTEFĂNESCU, Alex., *Istoria literaturii române contemporane. 1945 – 2000*, Bucureşti, Editura Maşina de scris, 2005;
- ŢOIU, Constantin, *Memorii întârziate*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2009;
- ULICI, Laurenţiu, *Literatura română contemporană. I – Promoţia 70*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1995.

BDD-A22109 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)